

A korai modern építészet jegyében megkomponált épületek első példája 1921-ben jelent meg Sopronban. Schármár Károly markáns, látszó téglarchitektúrájú alkotása a Forster gyarmatáru-kereskedés raktárépülete volt a Magyar utcában. A keskeny épület homlokzatának előnyös függőleges és vízszintes ritmizálása magas építőművészeti minőséget tükröz.¹ Füredi Oszkár építész Csengery utcai, látszó téglafelületű munkáslakóháza 1925-ben épült fel, amely már az egyetemes építészet legjobbjai közé sorolható.² Füredinek az 1920-as évek közepétől az 1930-as évek végéig tartó, termékeny időszaka számos magas színvonalú, modern stílusú lakó és középülettel gazdagította a műemlékekben páratlanul gazdag Sopron építészeti arculatát. A megvalósult épületek nagy részét a kor legnevesebb, országos szakmai lapja, a *Tér és Forma* építészeti folyóirat is bemutatta. Az 1930. május 31-én megnyitott, liège-i (Belgium) nemzetközi építészeti kiállítás sikeres magyar kiállítói közé is beavagották munkáit, akik között olyan nevek szerepeltek, mint Árkay Aladár és Bertalan, Lajtha Béla, Hajós Alfréd, Rimanóczy Gyula, Lechner Jenő, dr. Bierbauer Virgil és mások.³ Jelen tanulmány Füredi Oszkár gazdag életművét, valamint – zsidó származása miatt – hanyatttört sorsú életét kívánja főbb vonalakban bemutatni (1. kép).

Családi háttér, tanulmányok

A család nevében bekövetkezett változás Fleischmann Sándor orvosnak, Füredi Oszkár édesapjának köszönhető, aki 1877-ben, 26 évesen döntött úgy, hogy családi nevét Füredire változtatja.⁴ Ily módon már Füredi Sándorként (Komárom, 1851 – Sopron, 1929)⁵ kötött házasságot Goldberg Johannával (Dunaszerdahely / Dunajská Streda, Szlovákia, 1859 – Auschwitz, Lengyelország, 1944) 1882-ben.⁶ Egy évvel később költöztek Komáromból Sopronba, ahol három fiuk született: Jenő (1883), Artúr (1884)⁷ és Oszkár (1890).⁸ Jenő édesapja hivatását követve orvos lett, Budapesten telepedett le. Oszkár szülővárosában, a Soproni Magyar Királyi Állami Főreáliskolában (ma Széchenyi István

¹ Kubinszky Mihály: Sopron építészete a 20. században. Tatabánya, 2003, (a továbbiakban: Kubinszky 2003) 53.

² U.o.

³ Bierbauer Virgil: A liège-i nemzetközi építészeti tervkiállítás magyar osztályának sikere, *Tér és Forma* 3 (1930), 7. szám, 302.

⁴ Századunk névváltozásai 1800–1893. Hornyánszky Viktor kiad., Budapest, 1895, 81.

⁵ Füredi Sándor halotti anyakönyvi kivonata, magántulajdon.

⁶ Füredi Sándor és Goldberg Johanna házassági anyakönyvi kivonata, magántulajdon.

⁷ Soproni Izraelita Hitközség születési anyakönyve. Magyar Zsidó Levéltár, XXIV-B.

⁸ Füredi Oszkár születési anyakönyvi kivonata, magántulajdon.

1. kép. Fűredi Oszkár portréja, 1943, Soproni Múzeum Fotótára

Gimnázium) érettségizett,⁹ felsőfokú tanulmányait a budapesti Műegyetemen, később pedig a müncheni Építészeti Akadémián végezte. Építésmérnöki oklevelét 1912-ben szerezte meg. Gyakorló éveit Münchenben töltötte Carl Hocheder irodájában, majd Hamburgban John Herbert Rosenthal építésznél dolgozott. Közben megnyert egy nagyobb pályázatot a Vereinigte Münchener Brauereitól, 1913-ban pedig megtervezett Douhou számára egy nagy szanatóriumot. Erich Mendelssohnnal együtt egy königsbergi városrendezési, illetve tíz kialakítási pályázaton vett részt sikerrel 1914 elején, később kis lakás-együtteseket épített.¹⁰

1924-ben feleségül vette Rawitscher Gyula kreutzburgi rabbi és Schwarczbach Henriette lányát, az akkorra már elvált Rawitscher Zsófiát (sz. 1888), akinek már volt az első házasságából egy fia. Kapcsolatuk nem bizonyult tartósnak, válással végződött.¹¹ Második feleségével, Bauch Erzsébet Jozefával (Guntramsdorf, Ausztria, 1906 – Sopron,

⁹ Fűredi Oszkár főreáliskolai értesítője, magántulajdon.

¹⁰ *Sarkady Sándor és ifj. Sarkady Sándor* (szerk.): Aranykönyv 2000. Sopron, 1999 (a továbbiakban: *Sarkady* 1999), 144.

¹¹ Soproni Izraelita Hitközség házassági anyakönyve, Magyar Zsidó Levéltár, XXIV-B.

1985) 1938-ban kötött házasságot, gyermekük nem született. Erzsébet a Szent György utcai plébániahivatal 2378/1940. sz. bizonyítványa szerint 1940. augusztus 27-én – a férje iránti elkötelezettségéből fakadóan korábban felvett izraelita vallásról – visszatért a római katolikus hitre.¹²

Pályájának indulása

Legkorábbi soproni köztéri munkája a soproni Koronázó dombon felállított „Koronázási emlékmű”, melyet 1915-ben állított a Városszépítő Egyesület III. Ferdinánd király 1625. december 8-án történt megkoronázása emlékére.¹³ Az emlékmű ma is áll, talapzatán „Füredi Oszkár műépítész” felirat olvasható.

Mint hadnagy vonult be 1914 novemberében a pozsonyi honvédhadosztályhoz, 1915. februárban az orosz frontra vezényelték, ahol hidakat épített, továbbá a Karlstadtnak elnevezett tábornak Rudnia közelében, melynek modelljét a bécsi Heeresgeschichtliches Museumban is kiállították. A 17-es vadászokkal hosszabb ideig gyalogsági harcokban vett részt, majd a két front között levő áramfejlesztő központot felrobbantotta. Az orosz frontról 1917-ben súlyos tifuszbetegséggel szállították Lembergbe, majd a pozsonyi kórházba. Még lábadozott, mikor 1917-ben felmérte a Dunántúl műemlék kastélyait, sokuk architektúráját mentve meg ezáltal az átalakítás veszedelmétől. A háborúban kitüntetésként megkapta a Bronz Érdemérmeket Kardokkal, a Koronás Arany Érdemkeresztet, a Károly Csapatkeresztet és a Háborús Emlékérmeket. 1918-ban – 28 évesen – megnyerte a soproni munkaházak felépítésére kiírt pályázatot, s ekkor Sopron városa mint főhadnagyot felmentette a hadkötelezettség alól.¹⁴ A pályázat eredményeképpen a Pócsi-dombon négy, egyenként két lakásos munkáslakóháza épült fel.

Füredi 1918-tól építőmesterként,¹⁵ illetve építészként dolgozott Sopronban, ahol számos lakó- és középület, valamint ipari épület őrzi tehetségének nyomát. A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet soproni osztagja 1919. január 26-i közgyűlésén vette fel az egylet tagjai közé.¹⁶ 1919-ben a Sopron vármegyei és városi építési direktóriumában önként vállalt állást, ezáltal a proletárdiktatúrát támogatta. Emiatt az Egylet 1922-ben kizárta a tagjai sorából.¹⁷ Ugyanezen okból kifolyólag nem kaphatott később – az 1945-ös felszabadulásáig – állami megbízásokat sem, így megbízói főleg magánszemélyek, vállalkozók voltak.

Egyik legkorábbi munkája (1921) a soproni Fő téren álló, műemlék épület földszintjén a Gambrinus étterem kialakítása. „Az apró ablakok helyett nagy körív foglalja be

¹² Füredi Oszkár és Bauch Erzsébet házassági anyakönyvi kivonata, magántulajdon.

¹³ A soproni koronázás emléke, Pesti Hírlap 1915. december 21., kedd, 11.

¹⁴ *Jakobi Ágost*: Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. Budapest, 1938, 513.

¹⁵ Sopron város I. fokú közigazgatási hatóságának iratai, Mutatók. Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára (továbbiakban: MNL GyMSMSL), IV.B.1417.

¹⁶ Egyleti közlemények, A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye 53. (1919), 7. szám, 56.

¹⁷ Vegyesek, A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye 56. 1(922), 26. szám, 234.

a fény és levegő kapuját, az apró dekorációban nem másolja az ismert barokk motívumokat, hanem olyan ornamentumokat komponál, melyek beleilleszkednek észrevétlenül az egész ház, sőt a tér hangulatába is.” írta az átalakításról Csatkai Endre művészettörténész.¹⁸

Az 1920-as évek elején épült lakóházai (Fischer Emil lakóháza, Sopron, 1921; Gergely István bankigazgató háza, Sopron, 1922; Madarász Imre villája, Bécs, 1923) azonos stílusban megformált épületek. A földszint terméskövel burkolt, az emeletek sima vakolt felületűek, a cseréppel fedett, meredek hajlásszögű tetők merészen az ég felé törnek. A néhol a sarkokon is átforduló ablaksorokat félkörív formájú pillérek keretezik, melyeket alul hangsúlyos könyöklők, fölül vízszintes szemöldökpárkány zár.¹⁹ Formaviláguk a Kós Károly által képviselt népi építészet eszköztárával rokon.

1922-ben a Magyar Királyi Államépítészeti Hivatal megbízásából négy kislakóházat tervezett Csornára, emellett elnyerte a Magyar Általános Takarékpénztár Rt. soproni bankfiókjának átalakítását, Mitzger Salamon Ötvös utca 2. szám alatti házának és üzletének jelentős mértékű átépítését, valamint a Royal kávéház belső átalakítását.²⁰

1923. május 6-án a Soproni Izraelita Hitközség temetőjében emlékművet avattak az I. világháború hősi halottainak – a 34 nevet megörökítő emlékmű szintén Füredi munkája. A listán ott szerepelt kisebbik bátyja, Füredi Artúr neve is.²¹ Ugyanebben az évben tervezte a Soproni Autonóm Ortodox Izraelita Hitközség Paprét 26. szám alatti épületének udvarán álló, három tantermes Talmud-Tóra iskolaépületet, annak belső kialakítását, bútortzatát is.

Ipari megbízások és az első sikerek

1923-ban raktár és üzlethelyiség átalakítást tervezett a Schönberger Testvéreknek, munkásház telepet a Soproni Szőnyeg- és Textilművek Rt. (előtte: Haas Fülöp és Fiai) részére, közben lakás átalakítást Sümegey Zoltán és Engel Alfréd számára. A Fodor Ignác és Társa cégnek raktárépületet, a Sopron városi Lóhúsüzemnek (Bauer János és Társa) füstöldét és húspipari helyiségeket, a Sopron városi Forgalmi Bank Rt. számára bankbelső átalakítást, a Soproni Kendő- és Szövőgyárnak (Harler és Társai) 300 m² vasbeton bordásfödémű tervezett és kivitelezett.²² 1924-ben a Soproni Szőnyeg- és Textilművek Rt. (előtte Haas Fülöp és Fiai) téglaburkolatú igazgatósági épületét tervezte, melynek fotóját az 1930-ban megjelent *A magyar feltámadás lexikona* is közölte.²³

¹⁸ Csatkai Endre: Egy soproni építész naplójából, Tér és Forma 1. (1928), 8. szám, (a továbbiakban: Csatkai 1928) 293.

¹⁹ Csatkai 1928, 294–295.

²⁰ Füredi Oszkár építész iratai, magántulajdon.

²¹ Max Pollak: Die Geschichte der Juden in Oedenburg, Wien, 1929, 103–104. Az emlékmű a II. világháborús bombázások során sajnos megsemmisült.

²² Füredi Oszkár építész iratai, magántulajdon

²³ Szentmiklóssy Géza (szerk.): A Magyar Feltámadás lexikona 1919–1930. Budapest, 1930 (a továbbiakban: Szentmiklóssy 1930), 293.

Első igazán jelentős, szakmai sikert és elismerést hozó munkája a Trebitsch S. és Fia Selyemárugyár Rt. részére, kora modern stílusban tervezett, téglaburkolatú gyártelep és háromemeletes munkáslakóház volt, amelyet 1925-ben tervezett (2. kép). A Csengery utcai munkás lakóház külső megjelenése, kompozíciója és részletképzései a kor világszintjén álló architektúrát tükröznék. A nyerstégla burkolat a tervező németországi tanulmányait és tapasztalatait idézi, a lakások szoba-konyhás, külső WC-s elrendezése azonban a kor hazai munkáslakásainak szintjén áll. A téglány formájú épülettömb szimmetrikus, utcai homlokzatán az ablakok sávjait hangsúlyos, vízszintes könyöklő- és szemöldökpárkányok keretezik, a markáns vízszintes kompozíciót két oldalról erőteljes, függőleges téglapilonok övezik. Az udvari homlokzat szimmetriáját a lépcsőház kiugratott tömege hangsúlyozza, a vízszintes párkányok közé feszített ablakok a sarkokon átfordulnak, így optimális benapozási viszonyokat teremtenek. A Trebitsch-féle iroda- és gyárépület, valamint a munkáslakóház fotóit, makettjét a *Tér és Forma* építészeti folyóirat részletesen ismertette 1928-ban. Csatkai Endre művészettörténész így jellemzi az épületet: „A szerkezet és anyagszerűség sajátos önön szépsége az, amely megadja e mű tisztára architektonikus, monumentális szépségét.”²⁴

Füredi tervei alapján épült fel 1925-ben a Haas-féle szőnyeggyár festőde épülete, igazgatósági épülete és víztornya (1928) is. Az 1925-ös Sopronban rendezett országos iparkiállítás alkalmából a Schwarz Viktor-féle Ipartelepek Rt. megrendelésére kiállítási pavilont tervezett, melynek művészi értéke – a nagyközönség és a sajtó véleménye alapján – messze felülmúlta az összes szakmában kiállított alkotásokat.²⁵ A Soproni Pamutipar Rt. (Preis és Társai Szövőgyár) kétszintes nagy szövőterme alapterületével és vasbetonvázával, valamint impozáns tömegével a maga idejében a legkorszerűbb építési megoldásnak számított. Az épületkomplexum 1925 és 1927 között készült el a Füredi-Cavallar²⁶ Műszaki Iroda tervei alapján.²⁷ 1927–28 között négy darab kétemeletes városi bérház épült Sopron szabad királyi város megrendelésére, ezek helyének beazonosításához további kutatásra lenne szükség.

Az Urikány-Zsilvölgyi Magyar Kőszénbánya Rt. brennbergi bányaigazgatóságának vezetőségével, Breuer György gazdasági igazgatóval, valamint Vajk Artúr műszaki igazgatóval Füredi baráti kapcsolatban állt, ennek is köszönhető, hogy számos megbízást kapott itt.²⁸ Vajk Artúr a bányamunkások irányában – a Selmec környéki gyermekéveinek és a bányászok között töltött ifjúságának köszönhetően – különös szociális érzékkel rendelkezett, életviszonyaik javításának érdekében számos intézkedést foganatosított, a településen több középületet és lakóépületet építtetett.²⁹ Az ő megrendelésére valósult meg

²⁴ Csatkai 1928, 298.

²⁵ Füredi Oszkár építész iratai, magántulajdon

²⁶ 1927 január 20-tól 1929 január végéig Cavallar Ödönnel együtt műszaki irodát tartott fenn, amely vesztességes vállalkozásnak bizonyult. MNL GyMSM SL, Mutatók IV. B. 1417.

²⁷ Sarkady 1999, 144.

²⁸ Balogh Margit: A sopronkőhidai „hűtlenek”, Hadtörténelmi Közlemények 102 (1989), 3. szám, 446.

²⁹ Molnár László: Emlékezés nagyjainkra. Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat 124. (1991) 11–12 sz., 705.

2. kép. A Trebitsch-féle munkáslakóház (1925), Magyar Építészeti Múzeum Fotótára

3. kép. Római katolikus templombelső, Brennebergbánya (1930), Soproni Múzeum Fotótára

Füredi tervezésében a hat tantermes népiskola Brennebergbányán 1925–27 között, majd ezt követően a 108 gyermek befogadására alkalmas óvoda 1928-ban.³⁰

Mindkét épület anyaghasználatában – a fehér vakolt, festett felületek mellett – hangsúlyosan jelenik meg a látszótéglaburkolat is. Az iskola alagsori, kiszolgáló szintje téglaburkolattal készült, a tantermeket magába foglaló kétszintes, vakolt felső épületrész ablakait is téglapilaszterek választják el egymástól. Az óvoda emeleti ablakait magába foglaló téglaburkolatos sávot a földszinti – az ablakok könyöklőpárkányáig felfutó – vakolt felület tartja. Később az óvoda épületéhez a templom felől kétszintes, téglaburkolatos paplak bővítés épült. Itt az emeleti szinten mintegy 60 cm-rel kiugratott épülettömeg ad a homlokzatnak finom térbeli plaszticitást.

1930-ban szentelték fel a Brennebergbányai római katolikus templomot (3.kép). A templombelső fából kialakított, gótikus ívet formáló tartói a bányajaratok hangulatát idézik. Az épület fotója szintén megjelent *A magyar feltámadás lexikonában*.³¹ A templom bejárati árkádsora, ablakai is gótikus ívben záródnak, az altemplom szintjén a tervező kis

³⁰ Heimler Károly: Sopron topográfija, Sopron, 1936 (a továbbiakban: Heimler 1936), 52.

³¹ Szentmiklóssy 1930, 293.

4. kép. Bányász nyugdíjas sorház, Görbehalom-telep 18. (1932 körül), a szerző felvétele, 2013

múzeumot, irodát helyezett el. A templommal szemben lévő dombtetőn kőből rakott, két harangot tartalmazó evangélikus harangláb 1938-ban épült.³²

A Brennbergbányai Önszegélyző Egyesület 1932-ben épített először bányász nyugdíjas otthont Füredi tervei alapján a Görbehalom-telep 19. szám alatt. A szoba-konyhás, illetve egy szobás kis lakásokat a tervező finom ritmusban sorolta egymás mellé oly módon, hogy az egymás melletti lakások bejáratait tartalmazó, V alakú előterek az egyszerű, kétszintes, fehér vakolt felületű épülettömeget egyenletesen tagolják. A bejáratok téglaszínű, beugró előtereire rímel a karakteres, első emeleti záró párkány ellentétes irányú kiugrása. Az emeleti lakások egy oldalsó lépcsőn feljutva, a hátsó emeleti folyosóról közelíthetők meg. A nyugdíjas sorház alaprajzát, fotóit a *Tér és Forma* építészeti folyóirat 1934-ben közölte.³³

A második bányász nyugdíjas otthon a Görbehalom-telep 18. szám alatt épült, az elsőhöz hasonló stílusban, szintén sorház jelleggel (4. kép). Itt az emeleti lakások egy oldalsó, zárt lépcsőházon keresztül közelíthetők meg, a hátsó épülettömeg kb. 1 méterrel magasabb az utcára néző traktusnál. A bejáratok V alakú előtere fölött az emeleti párkány itt egyenesen fut végig. A harmadik bányász nyugdíjasotthon a Görbehalom-telep 17. szám alatt létesült, immár háromszintes, fogatolt rendszerben. A lakásokat három lépcsőházon keresztül lehet megközelíteni, melyek látszó téglával burkolt, kb. 60 cm-rel kiugratott tömegei egyenletes arányban osztják a nyugdíjas otthon fehérre festett, szigorú tömbjét.

³² Füredi Oszkár építész iratai, magántulajdon.

³³ *Bierbauer Virgil: Új sorházak. Tér és Forma* 7. (1934), 2. szám, 59.

A brennbergbányai építkezések sorában a következő létesítmények Új-Hermesen, a kétszintes munkáslakóházak voltak, amelyek 1938-ban valósultak meg.³⁴ A téglaburkolatú, kontyolt tetős lakóépületek ablakainak szigorú rendjét a fa spaletták nyitott-zárt állapotának spontaneitása oldja. A munkáslakóházak monolitikus tömbjét a lépcsőházat magába foglaló vertikális épületraktus teszi változatossá.

A korai modern építészeti kibontakozása Sopronban

Az 1930-as évek elejére, a Thurner-korszakra a modern építészet kibontakozott Sopronban. Füredi ipari-bányászati megbízásai mellett ekkoriban az Alsólőverben több, szépen megkomponált családi házat tervezett. Erre az időre esik a Soproni Izraelita Hitközség megbízásából a Képezde (ma Csatkai Endre) utca 6. szám alatti telekre tervezett Soproni Zsidó Polgári Otthon (Izr. Aggok Háza) is, amelyet Füredi 1930-ban vetett papírra. Az épületet 1930–31 között kiviteleztek, ünnepélyes avatását 1933. szeptember 10-én tartotta dr. Pollák Miksa soproni neológ rabbi.³⁵ Az ingatlanban a neológ és ortodox zsidó hitközséghez tartozó, kereset- és munkaképtelen, szegény, idős zsidó férfiak és nők gondozását, ellátását biztosították, a férőhelyek száma 24 fő volt.³⁶ Feltételezhető, hogy az idősek rituális étellemeze ortodox előírások szerint történt.³⁷ A Soproni Zsidó Polgári Otthon terveit, látványtervét a *Tér és Forma* építészeti folyóirat már 1930-ban, a megvalósulás előtt ismertette. Az épület modern stílusa és az igényes kertterv dicsérete mellett a cikk némi bírálatot is megfogalmazott: „... architektúrája a két látható fronton némi ellentmondásban van egymással, főleg ami a vertikális és horizontális vonalvezetések dolgában tapasztalható. Egy-egy front azonban magában véve jó egyensúlyban van és bizonyos mértékig szinte magán hordja az üdülőház egészséges jellegét.” Az utcai homlokzat négytengelyes kialakítású, az ablakok feszes szimmetriáját – melyet a kétszintes, látszó téglapillérek is tovább hangsúlyoznak – a második tengelyben elhelyezett, földszinti bejárati ajtó oldja (5. kép).

Az épület utcai frontját karakteres, a téglapillérekre támaszkodó, az utca fölé túlnyúló párkányzat zárja le. A helyszínrajzon gondosan megtervezett rózsakert felé néz az épület földszinti, üvegezett előcsarnoka, nappali tartózkodója, valamint a 11 db, kétágas szoba is. Ez a homlokzat jóval oldottabb, a magasabb, háromszintes főtömegeből két kisebb épületraktus nyúlik ki, melyek felső szintje nyitott teraszként funkcionált. Az épület jelenleg az MTA CSFK Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézet használja.

A lakóházak sorában a Mikovinyi és a Hunyadi út sarkán álló, Bettelheim Lipót ágfalvi vasútállomás-főnök részére készített lakóépület (1933) emelendő ki; földszintjének sarkán üzlethelyiséget is kialakítottak (6. kép). Az épület vezérszintjén kiérlelt alaprajzzal háromszobás lakás helyezkedik el, magasabb tömegével a szomszéd épülethez csatlakoz-

³⁴ Füredi Oszkár építészi iratai, magántulajdon.

³⁵ Pollák Miksa avató beszéde, Sopron, 1933.

³⁶ Heimler 1936, 63.

³⁷ Zsidó Újság, 1931. június 19. 8.

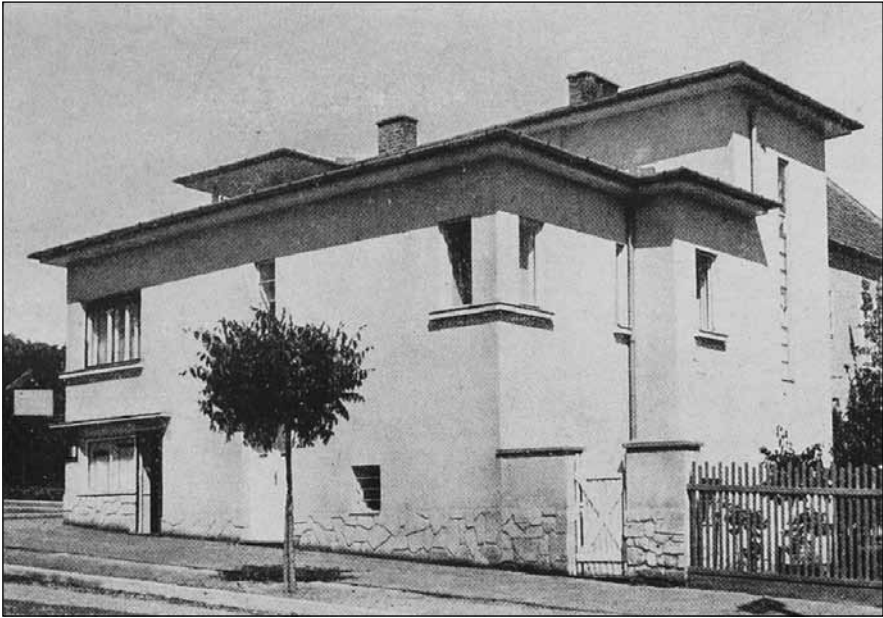
5. kép. Soproni Zsidó Polgári Otthon (1931), Magyar Építészeti Múzeum Fotótára

va. Ez a tagolás illeszti az épületet környezetébe.³⁸ A lapos tetős tömegekből megformált saroképületnek a homlokzatok elé túlnyúló párkánya, valamint a különböző méretű nyílászárók harmonikus rendje ad modern karaktert. Máig megnyerő látvány a Mikoviny út 40. szám alatti, háromszintes – Horn Vilmos számára tervezett – ún. Horn-villa, a Winkler utcára néző, markáns ívű teraszával (7. kép). Az 1934-ben épült, lejtős terepre illeszkedő lakóépület fő tömegét a tervező kontytetővel fedte, azonban a Mikoviny utca felé néző, látszó téglapillérekre állított kisebb épülettömeg – a tömör mellvédes terrasszal fedett konyha-tömb – igazán modern külsőt ad a háznak. A nyílászárók külső árnyékolását – a tervező által gyakran alkalmazott – fa spaletták biztosítják. Kubinszky Mihály szerint: „Ezzel az épülettel vonult be Sopronba a kiérett modern családi ház építés”.³⁹ Mindkét lakóépület fotóit, jellemző alaprajzát 1935-ben leköszölte a *Tér és Forma* építészeti folyóirat.⁴⁰

³⁸ Kubinszky 2003, 59.

³⁹ Kubinszky 2003, 59.

⁴⁰ S. L.: Gróf Széchenyi István Budapestről és az építészetről. *Tér és Forma* 8. (1935), 12. szám, 348–350.

6. kép. Bettelheim Lipót lakóháza (1933). Fotó: Diebold, 1935

7. kép. A Horn-villa (1934) a Winkler út elején. Soproni Múzeum Fotótára

Munkák a Lőverben

A Soproni Idegenforgalmi Rt. 1933-ban kérte fel Füredi Oszkárt a Lőver uszoda korszerűsítésének megtervezésére. Az uszodát 1934-ben építették át, sajnos a régi medencét nem alakították át, így az versenyek rendezésére nem vált alkalmassá.⁴¹ Az uszoda bejárata a medence északi oldalára került, a medencével párhuzamosan a terület egészét át-fogó földszintes épületsor épült, melyben a gépházat és az öltöző kabinokat helyezték el. A kabinsor közepén – a holland De Stijl konstruktivista művészeti, építészeti irányzat hatását mutató – tornyos bejárati épület áll, a víz felé lelépcsőző két napozóterasszal, markáns városképi elemként (8. kép). Az együttes további két kis új építménnyel is gazdagodott: egy gyermekmedencével, melyet egy emlékműhöz hasonló vízcsobogó táplál, és a zuhanyzóval.

A *Tér és Forma* építészeti folyóirat még ebben az évben beszámolt az átépítésről, leközölve a helyszínrajzot és öt fotót a megvalósult állapotról. Az átalakítást, bővítést méltató szakíró szerint Füredi „[i]gazán minimális eszközökkel, de annál nagyobb ügyességgel meglepően kedves és tetszetős, sőt mondhatni hatásos megjelenésű uszodát tudott kerekíteni a régi uszodából. A teraszt alátámasztó pillérekből képzett portikusz kitűnően keretezi azt a képet, amelyet az uszodába belépő vendég kap. ... Füredi munkájának legfőbb érdeme az, hogy az uszoda elrendezésével hogyan illeszkedett bele a természeti környezetbe, a szép fenyőligetbe, azt az emberi alkotással nem rontotta el — hanem ellenkezőleg, felfokozta. Munkája e tekintetben szinte iskolapéldája lehet annak, hogy a magunk rakta épületek miképpen rendelődjenek alá a Természetnek — már csak azért is, mert az igaz alárendelődésből mellérendelődéssé válhat.”⁴²

A vitéz Simon Elemér nevét viselő Magyar Ifjúsági Vöröskereszt üdülőházára kiírt soproni tervpályázaton Füredi Oszkár terve I. díjat nyert, így 1934-ben, viszonylag szűkös anyagi fedezettel megépülhetett az épület (9. kép).⁴³ Az alaprajzi kontúr hosszában szimmetrikus, a tervező zseniális építészeti, funkionalista koncepciója minimális közlekedő tereket eredményezett. Az U alakú bejárati oldalon jobbra a mosókonyhát és a ruharaktárt, balra a gondnoki lakást helyezte el, középen a tanító szobája mellett két oldalt kis folyósón a fiúk és lányok 24-24 ágyas hálótermét lehetett megközelíteni. A bejárati oldalon – a hálótermekből nyílóan – alakította ki a mosdókat és kabinos WC-ket. A hálótermek végéből nyílt a félkörben végződő, magasabb tömegű, nagy ablakkal a természet felé megnyitott ebédlő, ahol 48 gyerek étkeztetését tudták biztosítani. Az ebédlő egyik oldalán a konyha és kamra, másik oldalán a személyzeti- és betegszoba lett kialakítva. Az ebédlőből két oldalt fedett teraszra lehetett kijutni. Füredi ezen alkotását is ismertette a *Tér és Forma* a megvalósulás évében: „... épp ezért kell véleményünk szerint Füredinek érdemül felróni azt, hogy architektonikusan is megnyerő megjelenésűvé tudta tenni ezt a szerény eszközökkel létesített üdülőt, a nélkül, hogy az szegényesnek hatna! ... Az anyagiak hiányát a

⁴¹ Kubinszky 2003, 60.

⁴² A soproni új Lővér-uszoda. *Tér és Forma* 7. (1934), 11. szám, 336–338.

⁴³ Kubinszky Mihály ezt az épületet tévesen Hárs Györgynek tulajdonította (Kubinszky 2003, 61.).

8. kép. A Löver uszoda (1934) bejárati épülete a medence felől. Soproni Múzeum Fotótára

szellemmel, a munkával, az odaadással pótolja.” írta a lap kritikusa.⁴⁴ Az épület sajnos az 1944. december 18-i amerikai bombatámadás következtében elpusztult.⁴⁵

Hernfeld Pál soproni fogorvos 1937 decemberében 30 ágyas panzió terveit készítette el Winkler Oszkár építésszel, azonban a város az épület méreteit túlzónak ítélte, és nem adott építési engedélyt. 1938 januárjában az építető immár Füredi Oszkár építészt bízta meg egy kisebb épület tervezésével, aki eltérő beépítési móddal, kétszintes elrendezéssel, és mindössze 14 szobás kialakítással tervezte meg az épületet, amely még abban az évben – Lövér Panzió néven – megvalósult (10. kép).⁴⁶ A földszinten lévő társalgóból, ebédlőből és a hozzá kapcsolódó, íves teraszról szép kilátás nyílt a Soproni-hegységre. Az egyszerű, téglány formájú épületnek a homlokzatok elé kinyúló párkányzat ad erőteljes lezárást, a nyílászárók tervezett rendezetlenségét a sarkokon átforduló könyöklő- és szemöldökpárkányok keretezik. Szép építészeti gesztus az emeleti szobák folyosójának

⁴⁴ Vöröskereszt gyermeküdülő Sopronban. *Tér és forma* 7 (1934), 340.

⁴⁵ *Kubinszky* 2003, 61 o.

⁴⁶ U.o.

9. kép. A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt üdülőlháza (1934), Magyar Építészeti Múzeum Fotótára

megnyitása az impozáns látvány felé egy kis erkélyes terasszal. A *Tér és Forma* szaklap 1938-ban bemutatta a penzió alaprajzait, és a megvalósult állapotot összesen kilenc (négy külső és öt belső) fotóval.⁴⁷ A lap leköszölte Füredinek az ebédlőbe tervezett, egyedi mennyezeti lámpáját is.

1935-ben az ő tervei alapján készült el a városligeti zenepavilon, ahol hetenként kétszer katonazenekar játszott.⁴⁸ Állandó munkatársa volt a *Vállalkozók Lapjának*, a *Tér és Forma* című szakfolyóiratnak, valamint a *Wasmuth Monatsheftének*. A Képzőművészeti Társaság választmányi tagjává választotta.⁴⁹

Belvárosi üzletportálok és épületek

A soproni bevásárló utca, a Várkerület földszintje az elmúlt majdnem 200 évben szinte folyamatosan változott, átépült. Az egymást követő, eklektikus, historizáló fa üzletportálok a 19. század végére szinte már folyamatos falat alkottak. Azonban a modern építészet elterjedésével egy időben – az 1930-as évek elejétől – a Várkerületen is megjelentek a modern fa, illetve fém anyagú üzletportálok. A modern építészeti gyökeresen új eszközöket használt az üzletportálok kialakításánál. „A díszítés bűn” elvét, melyet Adolf Loos 1908-ban fogalmazott meg, Füredi épületeinél, kirakatainál következetesen alkalmazta. Az ad-

⁴⁷ Építészeti az idegenforgalom szolgálatában. *Tér és forma* 11. (1938), 10. szám, 289–292.

⁴⁸ Szabó Jenő: A Soproni Városszépítő Egyesület története (1864–1946) II. rész. *Soproni Szemle* 37. (1983), 130.

⁴⁹ Halász H. Imre (szerk.): *Soproni és sopronmegyei fejek*. Sopron, 1930, 173.

digi historizáló fa üzletportálok között a letisztult, nyugodt, finom plasztikájú modern homlokzatok a „kevesebb több” elvével, hatalmas üvegfelületükkel hívták fel magukra a figyelmet.

A Várkerület 107/a számú épület átépítésével kapcsolatban az új tulajdonos, Hirschl Jenő kereskedő 1930. február 11-én kért engedélyt.⁵⁰ Az üzlet átalakításának terveit Hárs György építész jegyezte. A tervező a korábban szecessziós stílusban átalakított épületet igazi modern üzletházzá alakította át. A terv unikumát az adja, hogy a meglévő épület utcai részének földemét elbontotta, és kétszintes belmagasságú, galériás üzletbelső hozott létre, így a viszonylag keskeny üzletbe belépve a korabeli vásárló katartikus térélményt élt át.

A Hárs-féle tervben nemcsak a földszint feletti földémet bontották el, hanem a korábbi bejárat is megszűnt, így az üzlet oldalirányban is bővült. Ezzel együtt nagyobb, szélesebb kirakat épülhetett, a galéria szinten pedig az épület teljes szélességében fém-üveg kirakat készült. Hirschl Jenő áruháza tehát már kétszintes fémportállal rendelkezett, így nem csoda, hogy az épület esti képét is megörökítették az utókor számára.⁵¹ A modern üzletportálok szerkesztésének egyik alapvető vezérelve a középső tengelybe helyezett üzletbejárat, mindkét oldalon azonos méretű kirakatokkal. A megrendelő – feltételezhető, hogy takarékosági okok miatt – ragaszkodott a meglévő, szecessziós fém-üveg portál megtartásához, így az üzletbejárat a régi helyén maradt.

Az 1,10 méter mély földszinti kirakatokat 2,00 méterre bővítették, az addigi 2,85 méter belmagasságú üzlettér megduplázódott. A Hárs György-féle terv alapkoncepcióját – a kétszintes üzlettér, valamint a körbejárható galéria ötletét – megtartva, kiegészítő megbízásával Füredi Oszkár az üzlet belső terét kismértékben áttervezte (11. kép). Nagyvonalú, üvegezett irodát tervezett, melyet áthelyezett a lépcsőpihenő szintjére, a próbafülke fölé, az üzlet bútorzatát, berendezését, illetve a galéria korlátját pedig modern, konstruktivista szellemben alkotta meg. Sajnos az épület a II. világháborúban elpusztult.

A Hárs György és Füredi Oszkár építészek által tervezett és épített üzletház igazi építészeti kuriózumot jelentett a kor historizáló várkerületi faportáljai, üzletei között. Habár a portál nem „tisztán” modern stílusban készült el, az épület átalakítása mégis egy kiemelkedően jó példája volt a 30-as évek soproni modern építészetének. Megvalósulása után hamarosan – 1934-ben és 1936-ban – követte két, már „tisztán” modern stílusban megjelenő üzletkirakat.

A Várkerület 113–115 számú épületet – amely a Lenck-ház jobb oldalán állt, kezdetben még két különálló épületként – Schwarz Ábrahám az 1910-es és 1920-as évek között vásárolta meg.⁵² Az új tulajdonos 1934-ben végzett nagyobb földszinti átalakítást. Ekkor összenyitották a két földszinti üzletet, és egységes, modern üzletportált építettek eljűk

⁵⁰ MNL GyMSM SL X.43/930.

⁵¹ MNL GyMSM SL XV.31. 3. dob.

⁵² *Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941 (a továbbiakban: Thirring 1941), 47.*

10. kép. A Hernfeld Pál számára tervezett Lóver Penzió (1938), magántulajdon

11. kép. Hirsch Jenő üzletbelső, Várkerület 107/A (1930), MNL GyMSM SL

12. kép. Schwarz A. és fia üzlet és portál, Várkerület 113-115 (1934), MNL GyMSM SL

(12. kép). Az átalakítás tervezője és kivitelezője Füredi volt. A földszinten a korábbi két üzletet elválasztó tartófalat elbontották, és az üzlet teljes homlokzatán acél gerendákkal kiváltották a kirakatban lévő falazott pilléereket. Az üzlet bejáratát a tervező a fém-üveg portál közepén helyezte el, kétoldalt a kirakatok 1,85 méter magasságúak voltak, 60 cm-es parapettel. A vágott kő burkolatú földszinti homlokzatot az emeleti ablakok mellvédjének vonalában karakteres kinyúló párkány zárta le. A végeredmény nagyvonalú, fővárosi hangulatú, modern üzletportál lett.⁵³

A Várkerület 88. (ma Várkerület 79.) számú épület tulajdonosa a 19. század második felétől Lederer Manó ügyvéd volt.⁵⁴ A korabeli képeslapokon a Lederer testvérek üzlete az épület Torna utcai sarkán kis kőkeretes, fém spalettás ajtóval és kirakattal jelent meg. Az 1881-ben alapított vállalkozást a három fivér, József, Leó és Sándor vezette,⁵⁵ az üzlet profilja kékfestőgyár és textiláru-kereskedés volt. A vállalkozás 1936-ban nagy ívű, fővárosi léptékű portál átalakításra kért engedélyt,⁵⁶ melynek kiviteli terveit és megvalósítását ugyancsak Füredi Oszkár végezte. Az átalakítás lényege az volt, hogy a földszinti téglafalakat acél oszlopokkal és gerendákkal váltották ki, és a várkerületi kaputól a Torna utca 2. házig összefüggő, modern üzletportált építettek. Az átalakítás a sarokra helyezett be-

⁵³ MNL GyMSM SL, X.292.934.

⁵⁴ *Thirring* 1941, 64.

⁵⁵ Sándor Pál jubileumi emlékalbum. Budapest, 1930, 307.

⁵⁶ MNL GyMSM SL, X.122.936.

13. kép. A Lederer testvérek üzletportálja, Várkerület 88. (1936), Fotó: Diebold, Soproni Múzeum Fotótára

járáttal, a fölé kinyúló, íves képszellemmel, neon felirattal a város legnagyobb, fővárosi léptékű portálját eredményezte. Az üzletkirakat esti fotóján⁵⁷ életre kelt az első soproni neonreklám is, a nézelődők pedig a látványtól lenyűgözve szemlélték a fényárban úszó kirakatokat.⁵⁸

A Lackner Kristóf és a Damjanich utca sarkán 1936–37 között 6 lakásos lakóépület épült (Damjanich u. 1.) Füredi tervei alapján. Az alagsort, földszintet és emeletet magába foglaló lakóépület bejáratát a kisebb forgalmú Damjanich utca felől tárta fel a tervező. A magasszintre vezető lépcső egy fedett, bejárat előtérből nyílik, az emeleti szinten mindkét utcai oldalon kb. 1 méterre kiugró épülettömegek a saroképületnek erős hangsúlyt adnak. A homlokzatokon alkalmazott nyitható és kihajtható fa spaletták Füredi házainak elmaradhatatlan kellékei. A szomszédos épület, a Lackner Kristóf u. 14. számú is Füredi munkája, melyet 1932-ben tervezett Stricker Jakab soproni ügyvéd számára.⁵⁹ A kétszintes épület utcai homlokzata négytengelyes, a jobb szélén elhelyezett bejárat kinyúló előtetője és az emeleti, nappalit rejtő erkélyes kis kinyúló tömb teszi finoman aszimmetrikussá a homlokzatot.

⁵⁷ Soproni Múzeum, Fotótár, AF-19955.

⁵⁸ *Bolodár Zoltán*: Neonfényes Várkerület. *Soproni Szemle* 65 (2014), 383–400, itt: 386.

⁵⁹ MNL GyMSM SL, XIV. 7. Füredi Oszkár építész iratai, 19 d.

14. kép. A Deák tér 49. bérház lépcsőháza (1938)

A következő évben, 1938-ban két olyan, többlakásos lakóépülete (bérháza) épült fel a Deák téren, melyeket a *Tér és Forma* építészeti szakfolyóirat bemutatót – szintén a megvalósulás évében.⁶⁰ Az egyik a Deák tér 49. számú, háromszintes lakóház, amely a Deák tér északi térsorába illeszkedik, szintenként jobb és baloldalon két nagy és az emeleteken közepén egy kisebb lakással. Az épület utcai homlokzata, alaprajza tengely-szimmetrikus, U alakú beépítésével mélyen benyúlik a telekre. A nyújtott kör alaprajzú lépcsőház Sopron legszebben megkomponált modern kori lépcsőháza, melynek építészeti szépsége Füredi belsőépítészeti tehetségét mutatja (14. kép).

A másik, ún. Grosz-ház a Deák tér északi oldala és a Mátyás király utca találkozásánál áll (Mátyás király u. 17.), városképi szempontból kiemelt helyen. Az épület sarokhelyzetét toronyszerű kimagasodás, valamint a két utcai homlokzaton megjelenő, kinyúló épülettömbök (és zárt erkélyek) hangsúlyozzák. A szintenként három tágas lakást magába foglaló épület hátrahúzott bejárata a Mátyás király utca felől nyílik, a lépcsőház tömör, helyszíni műkö mellvédje szintén művészi formát. Az épületet 2003-ban tetőtér-beépítéssel átalakították.⁶¹

⁶⁰ *Bierbauer Virgil*: Új bérház egy régi város szélén. *Tér és Forma* 11 (1938). 4. szám, 95–97.

⁶¹ *Kubinszky* 2003, 60.

A háborús évek hányattatásai

1938. május 28-án – ezen a napon emelkedett törvényerőre az első zsidótörvény – a Soproni Izraelita Hitközség a Templom u. 24. szám alatti zsinagóga tatarozására és létraállvány építésre vonatkozó kérelmet nyújtott be,⁶² a kérvény mellett a zsinagóga Templom utcai homlokzati terve is szerepelt. A tervező Füredi Oszkár építész volt. Az eredeti, 1874-ben készült Schármár-féle homlokzathoz képest Füredi kisebb módosításokat végzett a homlokzaton. A főhomlokzat emeletén elhagyta a homlokzatzsímvonalakat (kanellúrákat, a szélső félpillérek fejezetét, talapzatát), a földszinti és emeleti két oldalsó ablak alatt pedig ablakmellvédeket alakított ki, hangsúlyozva az ablakok vertikális jellegét. Az attika korlát szélső pillérei helyett új „rácsozat” készült. A felújítás után készült fotón⁶³ a zsinagóga képe jóval díszesebb, mint a Füredi-féle terven. A bejárat fölötti félpilléreken, az osztópárkányok alatti mezőkben, a szélső ablakok mellvédjeiben és egyéb helyeken megjelennek geometrikus, kör és négyzet formájú homlokzati vakolatdíszek, esetleg kerámiák is. A homlokzat a tatarozás után késő historizáló, szecessziós hangulatúvá vált.

Füredi külföldön is keresett építész volt: Ausztriában az ebenfurti iskolaépület és a vasutas munkásházak tervezésével első díjat nyert. A zágrábi klinikákra benyújtott pályázatát harmadik díjjal jutalmazták. Abbáziában modern panziót, Bécsben több villát tervezett és épített.⁶⁴

Az 1930-40-es évek történelmi eseményei azonban drámaian rányomták bélyegüket Füredi személyes sorsára. 1938-ban aktívan részt vett a burgenlandi községekből elűzött zsidók átmenekítésében, majd Budapestre juttatásában. Ezért a segítségnyújtásért azonban felelnie kellett. A nemzetiszocialista Németországgal szimpatizáló ugyanis már ekkor szemmel tartották a „birodalom ellenségeinek” segítséget nyújtókat, így Magyarország 1944. március 19-i német megszállását követően Füredi sem volt biztonságban.⁶⁵ Április 28-án Várkerület 74. (ma 67.) sz. alatti lakásán két Gestapo ügynök (Brauning és Kaufmann) jelent meg, kezükben letartóztatási parancssal. Mivel Füredi éppen nem tartózkodott otthon, az ügynökök távozása után felesége és Breuer György, a brennbergi bánya adminisztratív igazgatója megszervezték számára a menekülést.

Estére Brennbergbe szöktették, ahonnan a bányamunkások egészséges lakáshoz juttatásáért korábban sokat fáradozó építészmérnököt Óhermesre vitték.⁶⁶ Füredit Pénzes Pál bányaács rejtegette hosszú hónapokon át. 1945. január 13-án a Szálasi brennbergi tartózkodása miatt állandósult razzziák, illetve egy besúgó ténykedésének következtében Füredit a nyilasok elfogták. Január 12–13-án Breuer Györgyöt szintén letartóztatták Brennbergbányán. A pártirodán tartották őrizetben a nyilasok és az odaérkező nyomozók

⁶² MNL GyMSM SL X.237/938.

⁶³ MNL GyMSM SL XV.31/035. 1. dob.

⁶⁴ Sarkady 1999, 144.

⁶⁵ Szita Szabolcs: Embermentés Sopron megyében 1944–1945. Soproni Szemle 47. (1993), 394.

⁶⁶ Szita Szabolcs: Adatok a háborúellenes és antifasiszta ellenállás Sopron megyei történetéhez (1944–1945) I. rész. Soproni Szemle 36. (1982), 31.

Füredi Oszkárral, valamint Péntes Pállal együtt, akit a csendőrök csaknem agyonvertek. A letartóztatottakat január 18-án szállították át Sopronkőhidára. Ezt követően Füredi a 48-as laktanya katonai börtönében sínylődött, ahonnan három hónappal később, súlyos betegen szabadult fel. Édesanyját, Goldberg Johannát 85 évesen ölték meg Auschwitzban.⁶⁷

Füredi így írt erről az időszakról Kolb Jenőnek és feleségének, Meller Editnek címzett levelében 1946. december 12-én: „Jómagam 9 hónapig Brennbergen bujkáltam, mert engem és velem együtt még húszunkat a Gestapo már 1944. ápr. 28-án túszként keresett. Breuer Gyuri segítségével kiszöktem Brennbergbe, úgyszólván a Gestapo szeme előtt. Feleségem és Anyám maradtak itt, akiket elvinni nem volt lehetséges. Ly [Füredi felesége] a lehetetlent is megpróbálta a legrettenetesebb megaláztatások között majd el is érte, hogy a júliusi deportálásból boldogult Édesanyámat kimentse, de a magyar csendőrség volt az, amely ezt megakadályozta. Engem 1945. jan. 13-án Brennbergen a nyilasok elfogtak. 4 napig Vajk barátommal együtt ütöttek-verték, onnan Kőhidára kerültünk. Itt a politikai foglyokkal együtt febr. 20-ig maradtunk, és mint egy csodaképen, amit ma sem tudok megmagyarázni febr. 21-én a soproni 48-as laktanya katonai fegyházába küldtek be bennünket. Mindennap vártuk kivégzésünket. Naponta 3-4 sőt 6 kivégzés a szemünk előtt folyt le. Én tífuszba estem. Több kihallgatás után végre márc. 26-án vérbíráink a közeledő orosz felszabadító hadsereg elől kiszöktek az országból. Mi akkor már agyonygyötörtén, betegen 39 fok lázzal, de fegyveresen fel voltunk rá készülve, hogy nem hagyjuk magunkat Németországba vinni. Bekövetkezett a második csoda. A hírhedt vitézek oly gyorsan szedték sátorfájukat, hogy a mi elhajtásunkra már nem maradt idejük. Ápr. 1-én reggel 6 órakor bújtam ki a 48-as laktanya pincéjéből és megszabadultunk.”⁶⁸

Újrakezdés

Ritka kivételnek számított, ha az 1944-ben zár alá vett üzemek, üzletek közül valamelyik vezetése mégis a család kezében maradhatott. Füredi Oszkárénak sikerült ezt kijárnia a soproni polgármesternél, aki férje betonkészítményeket gyártó cégéhez rendelte őt ki vállalatvezetőül. Tette ezt annak ellenére, hogy a helyi iparkamara, arra hivatkozva, hogy az 1600/1944. M.E. rendelet nem ad lehetőséget, hogy zsidó tulajdonost felesége helyettesítsen, augusztus 9-én elutasította Fürediné kérvényét.⁶⁹ Amikor Sopron felszabadulása után, 1945. április 21-én Kamenszky Árpád polgármester megszervezte a Város Helyreállítási Tanácsot, tagjai sorába Füredi Oszkárt is beválasztották.⁷⁰ A tanácsnak az volt a feladata, hogy megállapítsa: a megrongált építmények közül melyeket kell helyre-

⁶⁷ Deportáltak névjegyzéke. Soproni Zsidó Hitközség iratai, rendezés alatt, 1944. július 5.

⁶⁸ Füredi Oszkár válaszelevele Kolb Jenőnek és feleségének, Meller Editnek, 1946. december 12., magántulajdon, Ramat Hasharon, Izrael.

⁶⁹ *Csekő Ernő*: Adatok és források a soproni zsidóság gazdasági megsemmisítéséről (1944. március 19. – 1944. október 16.). Soproni Szemle 59. (2005), 38.

⁷⁰ *Hilller István*: Adatok legújabb kori történetírásunkhoz 7. Soproni helyzetkép a felszabadulás után. Soproni Szemle 40. (1986), 245.

állítani, melyek maradhatnak átmenetileg helyreállíthatatlanul, és melyeket kell lebontatni. Egy évvel később, 1946. március 19-én tartotta alakuló ülését a Városi Építési Szaktanács, amelynek alelnöki tisztét szintén Füredi Oszkár töltötte be.⁷¹ Nem sokkal a felszabadulást követően, 1945. április 27-én megalakult a visszatért zsidóság érdekképviselői szerve is, a Soproni Zsidók Szövetsége, melynek elnöke Hollós Richárd nőorvos, alelnöke pedig Füredi Oszkár lett.⁷²

Füredi 1946. július 3-án készítette el a soproni zsidó temetőben létesítendő közös szertartásépület, valamint a mártírok emlékművét is tartalmazó épületegyüttes tervrajzát. A nagyvonalúan megformált, modern, impozáns épület a két temetőt elválasztó telken épült volna fel, alapkövét Szakál Ernő szobrász egy kőtömbből faragta ki.⁷³ Az ideiglenes emlékkő egyik oldalán héber, másik oldalán magyar felirattal készült, az alábbi szöveggel: „*Örök emlékül városunk 1600 fiának, kiket megöltek és elégették Isten szent nevéért. 5704 Tamuz 17.*” A szűkös anyagi lehetőségek következtében a terv nem tudott megvalósulni, helyette Füredi a Schármár Károly által tervezett, 1908-ban átadott neológ csarnoképületet alakította át (15. kép). Az átépítés során a háborús események miatt megromlott eredeti csarnoképület felét elbontották, a korábbi őrszobát, halottskamrát, halottmosót és folyosót egybeépítették.

Az 1948 júliusában átadott, egy alacsonyabb és egy magasabb épületrészből megkomponált, modern stílusú épület fő hangsúlyát a temetőcsarnok – a Mózesi két kőtáblát idéző – dupla íves nyílásai jelölik ki. A mindkét oldalán nyitott, magasabb tömegű csarnok fő tengelyében a Szakál Ernő szobrász által megformált emlékkő áll. Fölötte olvasható az 1640 elpusztított soproni mártír fehér márványba vésett neve magyar nyelven, két oldalt pedig héberül. A mártír emlékfal két oldalát Füredi keskeny, színes, zsidó jelképeket tartalmazó üvegablakai díszítik, „*Anyámnak*” és „*Kerpel Paulának*” feliratokkal. A tervező az alacsonyabb épületrészben alakított ki egy kézmosó-váró helyiséget, az innen nyíló halottmosó helyiséget, továbbá egy temetőőr lakást.⁷⁴

1949. febr. 1-jén Füredit nevezték ki a Sopron vármegye Építészügyi Igazgatóság élére, de amikor Sopron megye Győr megyével egyesült, az Építészügyi Igazgatóság megszűnt, így 1950. szeptember 1-től a Győri Tervező Vállalat soproni fiókjának kiemelt tervezőjeként dolgozott egészen nyugdíjazásáig.⁷⁵

Nevéhez fűződik a Tömböly Dénes tervezte újságíró-szálloda átkomponálása Állami Szanatóriummal (1954-57),⁷⁶ valamint a II. világháborúban súlyos sérüléseket szenvedett Orsolya-téri Lábasház rekonstrukciója és múzeummá történő, művészi helyreállítása

⁷¹ Keizler Kálmán: Sopron II. világháború utáni újjáépítésének szervezése, pénzügyi háttere és kezdeti lépései. Soproni Szemle 57. (2003), 49.

⁷² A Soproni Zsidó Szövetség alakuló ülésének jegyzőkönyve, 1945. április 23., MNL GyMSM SL.

⁷³ A Soproni Zsidó Hitközség iratai, rendezés alatt, 1945.

⁷⁴ MNL GyMSM SL, Füredi Oszkár iratai, 10/14.

⁷⁵ Füredi Oszkár személyes iratai, 1959, magántulajdon.

⁷⁶ Amberg Ernő: A soproni Tervező iroda első húsz éve (1948–1968). Soproni Szemle 33. (1979), 332.

15. kép. Zsidó temetőcsarnok, a mártírok emlékfalával (1948), Magyar Építészeti Múzeum Fotótára

(1954).⁷⁷ 1959-ben Füredi tervei alapján építették be a háborúban elpusztult Templom utca 24. sz. ház lerombolásával szabaddá vált telket is. Az utcatorkolat régi, íves barokk kompozícióját egy modernebb, szögletes és árkádós kialakítás váltotta fel. Az épület szintenként három (egy utcára, egy udvarra néző és egy átmenő), összesen 12 lakást tartalmaz. A két szomszédos épület eltérő homlokzati síkjának adottságát a tervező az épület alaprajzában építészeti erénnyé kovácsolta: az árkádós bejáratot és a lépcsőházat helyezte el itt. A keskeny, ablaktalan déli homlokfalat mészkőből faragott, gitáros leányt ábrázoló szobor díszíti.⁷⁸

Összegzés

Füredi Oszkár a Bauhaus szelleméhez kötődő, korai modern architektúra egyik legkiválóbb hazai képviselője volt, Sopron modern arculatának egyik megformálója. Megvalósult lakó- és középületei, belsőépítészeti munkái olyan magas színvonalú építészeti örökséget jelentenek, amelyek megőrzésre, helyi és országos védelemre egyaránt méltóak. 1978. január 21-én hunyt el Sopronban, sírja a soproni neológ izraelita temetőben található. A városban ma sétány őrzi a nevét.

⁷⁷ Tompos Ernő: A „Lábas-ház” megújítása. Soproni Szemle 10. (1956), 74–75.

⁷⁸ Winkler Oszkár: Új lakóépületek Sopron belvárosában. Soproni Szemle 16. (1962), 294–296.